

СЛОВО МЕТОДИСТА

РАЙОННИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ

ВЕЛИКОМУ КОБЗАРЕВІ присвячується!

Президент України В.Янукович оголосив 2014 рік в Україні Роком Тараса Шевченка. Відповідний Указ глава держави підписав з метою гідного відзначення 200-річного ювілею Кобзаря, підтримки заходів із вивчення і популяризації його спадщини. Президент наголосив, що осмислення та планування двохсотлітнього ювілею Кобзаря повинне нагадати всім нам, що українці – великий народ, чий внесок у світову культуру та науку є беззаперечним і визнаним.

В рамках підготовки до відзначення 200-річного ювілею Кобзаря районний методичний кабінет пропонує усім бажаючим учителям долучитись до участі у методичному практикумі «Тараса рух незгасний...», присвяченому 200-річчю від дня народження видатного сина українського народу Тараса Григоровича Шевченка.

Мета і завдання практикуму:

- популяризація кращого досвіду роботи учителів української мови та літератури серед освітян району;

- створення умов для розвитку творчої діяльності педагогів.

На сторінках «Слова методиста» впродовж лютого-квітня 2013 року друкуватимуться розробки кращих уроків з української літератури, приурочені вивченню творчості Великого Кобзаря.

3.С.АБЕЛЬЧУК, завідувач райметодкабінету.

Афоризми Т.Шевченка

* А подивися та спитай, що твориться у тім раї.

*Борітесь -поборите.

*В неволі тяжко, хоча й волі, сказати по правді, не було.

*В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля.

*Ви любіте на братові шкуру, а не душу.

*Все йде, все минає – і краю немає

* ... Де немає святої волі, не буде там добра ніколи.

*Діла добрих оновлються, діла злих загинуть.

*Дядьки отечества чужого.

*Єсть на світі доля, а хто її знаєш на світі воля, а хто її має?

*За ці мати гнилої ковбаси у вас хоч матір попроси, то оддасте.

*І день іде, і ніч іде. І, голову скопивши в руки, дивуючися, чому не йде апостол правди і науки?

*І мене в сім'ї великий, в сім'ї вольний, новій, не забудьте пом'януть незлім тихим словом.

*І неситий не виоре на дні моря поля.

*І оживе добра слава, слава України!

*І чужому научайтесь, і свого не цуйтесь.

*Історія моєї життя складає частину історії моєї Батьківщини.

*Караюсь, мучусь...але не канось.

*Колись будем і по – своєму глаголить, як німець покаже та до того й історію нашу нам розкаже.

*Лічу в неволі дні і ночі...

*Люде б сонце застутили, Якби мали силу...

*Мій Боже мілий, як то мало святих людей на світі стало.

*Молітесь Богові одному, молітесь правді на землі.

*На сторожі коло їх поставлю слово.

*На чужині не ті люде, - тяжко з ними жити!

*Не гріє сонце на чужині...

*Огонь запеклих не пеце.

*Од молдованина до фінна на всіх язиках все мовчить, бо благоденствує.

*Раз добром нагріте серце вік не прохолоне!

*Славних прадідів великих правнуки погані.

*Страшно впасти у кайдани, умирати в неволі, а ще гірше – спати, спати, і спати в неволі...

*Схаменітсья! Будьте люди, бо лихо вам буде.

*Усі на сім світі – і царята, і старчата - Адамові

*...Хто матір забуває, того Бог карає.

*Якби з ким сісти хліба з'їсти, промовить слово, то воно б, хоч і як - небудь на сім світі, а все б таки якось жилось.

Урок 1

ПРОЕКТ

«Т.Г.Шевченко «Гайдамаки». Історична доля українського народу»

МЕТА: висвітлити творчу історію поеми Т.Г.Шевченка «Гайдамаки», розкрити історичну основу, ідейно-тематичну спрямованість, сюжет, особливості жанру, композиції; зацікавити змістом і проблематикою поеми, розвивати навички аналізу літературного образу, уміння давати власну оцінку якостям та поведінці людей; розвивати навички дослідницької роботи учнів, усне зв'язне мовлення; формувати кругозір; виховувати повагу до історичного минулого України.

ОЧІКУВАНИ РЕЗУЛЬТАТИ

Учні повинні знати:

історію створення поеми;
зміст та жанрове визначення твору.

Учні повинні вміти:

характеризувати літературні образи;
розділяти засоби художньої виразності та визначати їхню роль у тексті;
аналізувати літературний образ;
розвивати читацьку культуру;
формувати моральні якості;
практиковати з комп’ютером;
давати об’єктивні відповіді на проблемні запитання;
створювати веб-сторінку, власні публікації та презентації;
підбирати матеріал для виступу та виголошувати його;
самостійно конструювати свої думки та орієнтуватися в інформаційному просторі, користуватися програмою Publisher.

ОБЛАДНАННЯ: комп’ютер, текст Т.Г.Шевченка «Гайдамаки».

*Сини мої, гайдамаки!
Т. Г. Шевченко «Гайдамаки»
ХІД УРОКУ*

I. Учитель.

«Кобзар» належить до найволелюбніших книг усіх часів. Він наскрізь напоєний прагненням волі. До славного історичного минулого України Тарас Григорович Шевченко звертався не раз. Поезії невмирущого Кобзаря пронизані вірою в незнищенність людини, вірою в те, що людина ніколи не змириться з безправ’ям, рабство ніколи не стане для неї за норму існування. Поняття свободи найчастіше постає в Шевченка не у вигляді туманної мрії, а як ідея конкретна – заклик до боротьби. Саме закликом до боротьби, показом геройчного минулого нашого народу і є відома поема Т.Г.Шевченка «Гайдамаки».

Тож спробуємо і ми осягнути величний задум митця і замислитися над тим, як же він показав геройче минуле України і чим його «Гайдамаки» актуальні й сьогодні.

II. Мотивація навчальної діяльності

Предметом наших досліджень стане поема Т.Г.Шевченка «Гайдамаки».

III. Оголошення теми проекту, ключового та тематичних питань

Ключове питання

Як ви гадаєте, що змусило Шевченка звернутися до історії? Про яку нову гайдамаччину він мріяв?

Тематичні запитання:

Які події відбувалися на Україні у другій половині ХVІІІ ст.? За яких обставин виник твір митця? Що було під’рунтям для його створення?

Що важливіше в житті для героя: вірність присязі чи любов до своїх дітей?

IY. Організація роботи груп

Група «Історики»

Протягом ХVІІІ ст. майже безперервно тривали повстання українського народу проти польсько-шляхетського гніту. Основною силою в цих повстаннях було українське селянство, але активну участь у боротьбі брали й інші верстви населення – козаки та міщани. Повстанці називали гайдамаками. Вони нападали на шляхетські маєтки, руйнували їх, убивали панів, відплачувуючи за численні заподіяні народові кривиди.

Завдання:

1) Узагальнити спостереження: зв’язок минулого і сучасного у поемі Т.Шевченка «Гайдамаки». (У передмові до поеми Шевченко писав: «Про те, що діялось на Україні 1768 року, розкажу так, як чув од старих людей». Геніальний поет-художник історично правдиво відтворив добу народного повстання.

Хоч у поемі відтворено історичні події, однак вони тісно пов’язані з сучасністю. Вже у вступі на запитання: «Чого, батьки, сумуєте?» діється відповідь:

Невесело, сину!

Дніпро на нас розсердився,

Плаче Україна...

От чому поет звертається до неньки України. Безпосередньо про сучасне становище країни говориться у третьому розділі «Третій півні», де висловлюється невдоволення поета пасивністю народних мас, покорюючи панам.

А онуки? Ім байдуже,

Панам жито синуть.

З болем у серці поет говорить про те, що нащадки гайдамаків забули геройчу боротьбу в минулому, що вони не знають, «де Гонти могила», де поховали «умученого праведного», де спочиває Залізняк, прославлений ватажок гайдамаків. Тепер на Україні «кат панусе, а їх не згадають».

2) Створити публікацію «Які обставини вплинули на посилення соціального і національного гніту – протест трудящих мас?»(Publisher **Додаток №1**)

Група «Літературознавці»

На думку Чалого, товариша Шевченка, висловлену в його книжці «Жизнь и произведения Шевченко», першим зерном, з którego проросла поема, були оповіді Тарасового діда Івана Й подорожі малого Тараса з сестрами в Лебединський-Мотронинський монастир, де на цвинтарі було чимало могил коліїв. Це була найвища хвила народного руху на Україні проти чужоземного ярма – за волю.

Працював Т.Шевченко над «Гайдамаками» впродовж 1839-1841 рр. у час, вільний від заняття в Академії мистецтв. Допоміг молодому авторові Є.Гребінка, який помістив першу главу («Галайда») в своєму альманасі «Ластівка» за 1841р.

Завдання:

1) Обговорити питання:

- Пояснити значення літературознавчого терміну «поема».

- Визначити особливості жанру та композиції твору.

(Жанр: ліро-епічна, історико-геройчна поема. Узвіши за основу історичні події, письменник надав їм романтичного забарвлення, відтворив з глибокою схильованістю, тугою і любов’ю. Це є визначальною особливістю поеми, що надає їй самобутності, оригінальноті; інша думка, що цей твір – історичний роман у віршах. Білецький назвав твір «драматичною ораторією».

Композицій:

Експозиція: перепетійний епізод – збиткування корчмаря Лейби з наймита Яреми.

Зав’язка (зав’язка може відбуватися на початку зображеніх у творі подій): зіткнення інтересів українського трудового народу

та польської шляхти і їхніх прислужників – події, що відбувалися у давні часи.

Кульмінація: розгром України, вбивство й поховання Гонтою, власних дітей.

Розв'язка: епілог – страта Гонти, смерть Залізняка на засланні («на чужому полі», самоліквідація повстанських об'єднань («розйшлися, відкіля взялися»).

- Чому багато рядків було викреслено в ході видання твору

1841 року? Кому присвятив поет свій твір? (Багато рядків, які здавалися цензорам особливо бунтівними, викреслено в ході видання твору 1841 року. Коли цю поему було введено до «Кобзаря» 1860 року, цензура виключила обидва прологи (268 рядків), «Передмову», звертання до передплатників, авторські примітки. Чимало рядків так і не пощастило відновити, коли після державного перевороту 1917 року твори Т. Шевченка видавалися повністю, в кількох томах. Поема видана окремою книжкою в Петербурзі в 1842 р.)

Поет присвятив свій твір В. І. Григоровичу, конференц-секретареві Академії мистецтв, викла-дачу теорії мистецтва, одному з учасників викупу поета з кріпацтва).

Створіть публікацію «Новаторство Шевченка у поемі «Гайдамаки» (Publisher). Додаток №2

Група «Психологія»

Характерною рисою поеми «Гайдамаки», яка відрізняє її від інших історичних творів Шевченка раннього часу і від традиції романтиків світової літератури, які висували на перший план героїв-одинаків, є те, що в ній відтворено силу народу, його роль в історії. Головна увага тут зосереджена на показі повстання 1768 року як всенародного руху. Поет говорить про те, що всі стали до лав повстанців і, що «жінки навіть з рогачами пішли в гайдамаки».

Завдання:

1) Складіть сенкан.

Правила складання сенкану:

Перший рядок має містити слово, яке позначає тему (азвичай, ім'янник).

Другий рядок – опис теми, складається із двох слів (прикметників).

Третій рядок виражає дію, пов'язану із темою, складається із трьох слів (обов'язкове дієслово).

Четвертий рядок виражає ставлення до теми і складається із чотирьох слів.

Перефразування сутності теми (Одне слово – синонім до теми).

Гайдамаки

Сильні, хоробрі

Ненавидять лютих поневолювачів

Покликання – відданість народній справі

Герої

2. Доведіть, що Шевченків Гонта має багато спільногого з Тарасом Бульбою з одноіменної повісті М. Гоголя. (Рідні образи Тараса Бульбі і Гонти відданість своєму народові, присязі, вони всією душою ненавидять шляхту. Це люди, рука яких піднімається на рідних дітей, якщо цього вимагає справа, за яку вони борються).

3. Підготуйте аргументи, які б виправдовували Івана Гонту з точки зору морального і громадського суду.

(Publisher) Додаток №3

ПЛАН НАВЧАЛЬНОГО ПРОЕКТУ

Прізвище, ім'я та по батькові: Шаповалюк-Сердечна Галина Олексіївна

Назва навчального закладу: Яворовецька ЗОШ І-ІІ ступенів
Місто, село: с. Яворівці

ОПИС ПРОЕКТУ

НАЗВА ПРОЕКТУ

ПОЕМА ПРО ГЕРОЇЧНЕ МИНОУЛЕ УКРАЇНИ. Т.Г. ШЕВЧЕНКО «Гайдамаки». ІСТОРИЧНА ДОЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

ОСНОВНІ ПИТАННЯ

КЛЮЧОВЕ ПИТАННЯ

Як ви гадаєте, що змусило Шевченка звернутися до історії? Про

яку нову гайдамаччину він мріяв?

ТЕМАТИЧНІ ПИТАННЯ

1. Які події відбувалися на Україні у другій половині ХVІІІ ст.?
2. За яких обставин виник твір митця? Що було під'урнтям для його створення?
3. Що важливіше в житті для героя: вірність присязі чи любов до своїх дітей?

СТИСЛИЙ ОПИС

Учні мають висвітлити творчу історію поеми Т.Г.Шевченка «Гайдамаки», розкрити історичну основу, ідейно-тематичну спрямованість, сюжет, особливості жанру, композиції; зацікавити змістом і проблематикою поеми, розвивати навички аналізу літературного образу, уміння давати власну оцінку якостям та поведінці людей; розвивати навички дослідницької роботи учнів, усне з'язнє мовлення; формувати кругозір; виховувати повагу до історичного минулого України.

МЕТА ПРОЕКТУ: поглибити знання про творчість Т.Г.Шевченка, дослідити, як у творі зображені повсталій народ, презентувати матеріали дослідницької роботи, дотримуючись визначених критеріїв та оцінювання учнівських презентацій та публікацій.

НАВЧАЛЬНІ ПРЕДМЕТИ

- Українська мова та література
- Світова література
- Інформатика
- Всесвітня історія
- Географія
- Історія України
- Людина і суспільство
- V. Домашнє завдання. Вивчити напам'ять уривок (за вибором учня).

Г. ШАПОВАЛЮК-СЕРДЕЧНА, учитель Яворовецької

ЗОШ І-ІІ ст.

ДОДАТОК 1

ШКОЛА

ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО

Одра в Болотах засновано: «Некий»

Іван Гонта — сотник з охорони Степана Потоцького, князя рівненського, який зумів зберегти свій підгалів. Гонта відіграв значальну роль у військовому та політичному становішті відомих революцій, зокрема відомої Унії 1764 р. Крім того, він брав участь в боях з Гайдамаками, які підкорили його землю, де заступували їх Розіяни та підпільні гуртки, а після отримання

Аргументи, які виправдовують Івана Гонту з точки

Аргументи, які виправдовують Івана Гонту з точки

зору морального і громадського суду

Вірність присязі;

Горе мені з вбивством
Паді худими мене, димі
Бо не я вбивав,
А вбивав!

Почуття обов'язку уперед зобов'язані народом у Гонта зберегута над

ющим амбітами до рідної дімі;

Боротьба не за собі осадисте щастя, а за звільнення всього ченцівського

народу

Підсумок уроку: Музичний розмеж «Песня про Гонту»

Урок 2

Читайте Шевченка, а там створена вам ціла проява, історія і душа українського народу. Там є найкращі скарби українського народу. І доки наш народ за своє визволення боротися буде, доти той кріпацький син стоятиме перед очима нашими, ваших дітей, внуків і правнуків.

Там для всіх мільйонів українського народу велика книга мудрості, книга любові до України.

Василь Стефаник

Заходжу в клас, немов долаю грань.

Лишивши за порогом і тривоги, я болі,

– Не місце їм у різноманітнім колі

Очей дитячих... Щодня долаю грань. У класі - інший світ: панує тут добро. Довірив Бог мені дитячі душі, Безцінний дар цей захищати мушу від зла й байдужості. Хай царствує добро!

Довкола все - іде урок. В моїх руках - лише душ дитячих глини, з якої трепетно формує я людину. Дослухайтесь, ангели, на небі: йде урок. Прошу Всешишнього я мудрості й терпіння, любов'ю прагну всіх зігріти і теплом Душі своєї. Хай повниться добром серця дітей...

Скарби « Великого льоху»

Т. Шевченка. Вірші

**«Чигрине, Чигрине»,
«Стойть в селі Суботові»**

МЕТА: допомогти учням зрозуміти зміст містерії та інших творів - роздумів Шевченка про минуле й майбутнє України, усвідомити їх ідейно - художні особливості; розвивати навички аналізу ліричних та ліро-епічних творів, їхньої символіки; поглиблювати здатність висловлювати власні думки з приводу порушених проблем; удосконалювати навички виразного читання; виховувати активну громадянську позицію, віру в майбутнє України, естетичний смак,

Тип уроку: засвоєння знань і формування вмінь.

Обладнання: портрет письменника, збірки його творів, ілюстрації до них, краєвиди міст і сіл Чигирин, Суботова та ін.

Теорія літератури: поема, містерія, символи, художні образи, художні засоби.

Завдання основного змісту уроку:

*Ідейно-художній аналіз поэм;

*виразно-художнє читання уривків;

*робота над усвідомленням художньої виразності образів у творі;

*художній опис ілюстрації до поэм;

ХІД УРОКУ

Епіграф:

Поезія Шевченка перевінята світлими ідеалами правди і братства, і до наших часів є для нас провідною зіркою на шляху до досягнення цих цілей.

П.Грабовський.

I. Мотивація навчальної діяльності школярів

Вступне слово вчителя.

«Він був сином мужика і став володарем у царстві духа. Він був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури. Він був самоуком і вказав нові, світлі і вільні шляхи професорам і книжним ученим. Десять літ він томився під вагою російської солдатської муштри, а для волі Росії зробив більше, ніж десять переможних армій. Доля переслідувала його в житті скільких молода, та вона не зуміла перетворити золота його душі в іржу, ані його любові до людей в ненависть і погорду, а віри в Бога у зневіру і пессимізм. Доля не шкодувала йому страждань, але й не пожаліла втіх, що били із здорового джерела життя. Найкращий і найцінніший скарб доля дала йому лише по смерті – невмиручу славу і всерозкітаочу радість, яку в мільйонів людських сердечъ все наново збуджуватимуть його твори. Отакий був і є для нас, українців, Тарас Шевченко»

(І. Франко).

Т. Шевченко, геніальний виразник сподівань і прагнень свого народу, захисник його інтересів, писав:

“Возвеличу малих отих Рабів німих. Я на сторожі коло їх

поставлю слово!”

Народ і Україна – його найбільші святині й водночас – найбільша мука. Звертаючись до минулого українського народу, він бачить у ньому і славні, і безславні сторінки. Історія, за його трактуванням, – це не лише «поема вольного народу», а й таке, про що хотілося б сказати: «сказати Богу, що минуло», «Серце болить, а розказувати треба: нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилились».

Особливо суровим був Шевченко у своїх оцінках тих діячів України, які значною мірою вплинули на подальшу долю народу, призвели до його фактичного рабства. Чому спочатку художник Шевченко малював Б. Хмельницького у своїх творах живопису як позитивного героя, а згодом поет Шевченко його нещадно картає, засуджував? Про це ми будемо говорити на сьогоднішньому уроці.

II. Оголошення теми й мети уроку.

1.« Хвилинка мудрості».

Слухати важливіше, ніж говорити. Бог дав мені два вуха й один рот. Багато людей думають потом замість того, щоб слухати й засвоювати нові ідеї та можливості. Вони сперечаються замість того, щоб питати (Р.Кіросакі).

2.Проведення засідання «Круглого столу».

(Учні по черзі розповідають про батьків Шевченка, дитинство поета, його юність, викуп із кріпацтва, арешт і заслання, про поетичні та живописні твори).

3. Слово вчителя.

У поемі-містерії «Великий льох», що складається з трьох частин («Три душі», «Три вороні», «Три лірники») й епілогу («Стойть в селі Суботові»), Шевченко втілив свої роздуми про історичну долю України в алгоритмічних образах, що зазнали в літературознавстві особливо тенденційної інтерпретації (Шевченкова наскрізь негативна оцінка Переяславської угоди різко суперечить так званим «Тезам про 300-річчя возз'єднання України з Росією»).

У творі «Кавказ», що поєднує жанрові ознаки лірично-сатиричної поеми, політичної медитації та героїчної оди, Шевченко із сарказмом виступив проти гнобительської політики царської Росії і закликав пригноблені народи до революційної боротьби. Ця поема Шевченка мала значний вплив на розвиток самосвідомості не тільки в Україні. Шевченкове послання «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...» – вдумливий поетичний аналіз тогочасного суспільно-політичного і національно-культурного життя в Україні, що мала служити дорожоказом на шляху національного, соціального і культурного відродження українського народу. У поезії «Холодний Яр» Шевченко відкинув негативний погляд історика А. Скальковського на гайдамацький рух і, назвавши Миколу I «лютим Нероном», гостро картає ту частину українського панства, що покірно плавзувала перед російським царятом.

III. Актуалізація опорних знань учнів

I.Заповнення таблиці - анкети за твором Т.Шевченка «Кавказ»

2.Запитання до учнів.

– Яким є значення багаторазового повторення займенника «наша» в поемі «Кавказ»? (Це символізує, підкреслює солідарність з поневоленими народами. Спільність їхньої долі з долею українців).

– Як ви розумієте афоризми Т. Шевченка?

3.Вирішення проблемного питання.

– До чого прагнув Т.Г. Шевченко у 1845 р.? Дібравши голосні звуки, ви зможете дати відповідь.

Жити й працювати в Україні.

(Жити й працювати в Україні.)

IV. Сприяняття й засвоєння учнями навчального матеріалу

I.Виразне читання вірша Т.Шевченка «Чигрине, Чигрине...»

Демонстрація ілюстративних матеріалів.

Обмін враженнями щодо прочитаного.

Евристична бесіда.

- Який основний мотив твору? (Забулася давня слава України, її боротьба проти різних поневолювачів, і від того дуже сумно поетові; але він все ж сподівається, що його поетичне слово, дії справжніх патріотів відновлювати «правду на сім світі»).

5.Слово вчителя.

Замислюючись над минулим України, аналізуючи діяльність тих, хто визначив долю народу, Шевченко звернувся до жанру містерії, переосмисливши його відповідно до свого задуму.

6.Словникова робота

Містерія (грец. таїнство) – ритуальні релігійні дійства в країнах античного світу та Стародавнього Сходу, які проводили на честь певних богів. Містерія поділялася на дві частини – загальнодоступну «процесію» та таємничу «оргію». Під час оргії відбувалися вистави на міфічні сюжети, ритуальні танці, жертвоприношення. Елементи містерії наявні і в християнських культурах (хрещення, причастя тощо).

У ХІІІ-ХІІ століттях містеріями називали популярний театральний жанр. Це були масові вистави за релігійними сюжетами, що демонстрували на майданах міст у свята, на ярмарках. Жанр містерії не набув широкої популярності в Україні (Учні роблять записи до літературознавчих словників).

Шевченківська містерія – це поєднання реальності з наявністю у творі містичних образів передчасно померлих людей. Поштовхом до написання поеми стало проведення археологічних розкопок російськими вченими із зачлененням наглядачів-поліцейських.

7. Завдання учням

Чому, на ваш погляд, для свого твору Тарас Шевченко обрав саме жанр містерії? Як це пов’язано з темою, ідеєю «Великого льоху»?

8. Виразне читання поеми - містерії «Великий льох».

9. Словникова робота, обмін враженнями щодо прочитаного.

10. Евристична бесіда.

- Що уособлює образ « великого льоху »? (Україну, яка згадає про свою свободу, національну незалежність).

Які ознаки драми є у творі? (Три дії, по три дійові особи, діалоги, монологи, конфлікти, трагічні злами).

Чому раніше цей твір не друкувався? (Він мав яскраве політичне спрямування, закликав до незалежності).

11. Завдання учням.

Прокоментуйте думку відомого шевченкознавця з діаспори Ореста Павліва.

«Поет з трагічним болем в душі спостерігав, як Москва руйнувала і жорстоко викорінювала залишки свідомості історичного буття серед українського народу і як дедалі затягнувся зашморг російського великородженого ланцюга на ший приборканої України. Тому в поемі «Великий льох» поет свідомо зробив ретроспекцію в історичне минуле України, щоб чітко вказати на головні хиби, злочини, навіть на свідомі провини, які привели козацьку державу до тотального поневолення... Мабуть, щоб струсонути сумління своїх земляків і збудувати їх з летаргічного сну національної несвідомості та байдужості, поет, компонуючи поему, поставив у вступі до неї слова псаломспівця, сповнені болю і трагічної розлуки, щоб були вони для тих, хто читатиме сю поему-містерію, пересторогою і наукою».

12. Самостійна робота.

Слово чителя.

Прочитайте вірш Шевченка «Стойть в селі Суботові...» і дайте відповідь на питання: «Як цей твір пов’язаний із попереднім, з містерією «Великий льох»?

(Продовження теми та ідеї, художня оцінка діяльності Б. Хмельницького у зв’язку з Переяславською угодою).

13. Бесіда за питаннями.

- Що вам відомо про Суботово з історії України?
- Чому початок поезії нагадує казку?
- З чим пов’язана назва церкви?

- За що Т. Шевченко критикує діяльність Б. Хмельницького?
- Чому дану поезію вважають епілограмою до містерії «Великий льох»?
- Як поет возвеличує історичне минуле України і водночас засуджує її гетьмана?
- Якої шкоди, на думку Т. Шевченка, українському народу завдали його вороги?
- Чому поет порівнює Україну з домовою?
- Якою вбачав Т. Шевченко долю «невольничих дітей»?
- Яким чином зміст даної поезії впливав на вас? Над чим змусив порозмислити?

V. Закріплення знань, умінь та навичок.

I. Міні-диспут.

(Учні дискутують на тему: «Чи актуальні твори Шевченка, вивчені на уроці, у наш час?»)

2. Інтерактивна вправа «Займи позицію».

(Проводиться за темою диспути з об’урнутуванням)

Так Не визначився Ні

3. Дискусія.

Чи справедливим є твердження, що в жодній літературі світу нема поета, який відіграв би таку роль в історії свого народу, у становленні своєї нації, як Шевченко.

4. Гра-змагання на кращого знавця дат, подій у житті Шевченка.

(На картках написані з одного боку дата, з іншого – подія. Змагаються три учні – представники ряду, групи або за бажаннями). 1814 р. – рік народження Шевченка. 1838 р.– викуп із кріпацтва. 1840 р. – вихід «Кобзаря» 1843 р. – перша поїздка в Україну. 1845 р. – закінчення академії художеств, друга подорож в Україну. 1847р. – арешт Шевченка, заслання 1857 р. – кінець заслання 1861р. – рік смерті Кобзаря.

VI. Підсумок уроку.

I. Інтерактивна вправа «Мікрофон».

«Мені здається, що такі твори...»

«Шевченко, який написав такі твори, здається мені людиною...»

«Урок примусив мене замислитися над тим...»

2. Рефлексія. Анкета:

- Чи задоволений ти результатом своєї роботи?

- Що ти дізнався нового на уроці?

- До тебе найбільше здивувало?

- Які питання з’явилися в тебе у ході уроку?

VII. Оголошення результатів навчальної діяльності учнів

12 Шевченко

11 епапажко (дивовижно, незвичайно)

10 витончено

9 чудово

8 емоційно

7 непогано

6 краще

5 ой-ой-ой!

VIII. Домашнє завдання.

Вміти виразно читати, аналізувати, висловлювати своє ставлення до порушень у творах Шевченка проблем; опрацювати матеріал підручника.

ТЯНЗЮК, Манівецька ЗОШ І-ІІ ст.

ДОДАТОК

Урок 3

Тарас Шевченко. Викуп поета з неволі, причини покарання, арешт, заслання. «Думи мої, думи мої». Усвідомлення власної місії поета

МЕТА: актуалізувати відомості учнів про життєвий та творчий шлях Т. Шевченка; поглибити знання учнів про викуп поета з неволі, причини його покарання царем, арешт, перебування в казематі, заслання; розкрити усвідомлення поетом власної місії у вірші «Думи мої, думи мої ...»; розвивати навички аналізу віршів; виховувати в учнів почуття вірності Україні як невід'ємної ознаки національно-свідомого громадянина.

Обладнання: портрет Т. Шевченка, ілюстрації, фото, репродукції творів Т. Шевченка і його сучасників, кросворд.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань.

Учням пропонується розгадати кросворд.

1. Назвіть прізвище пана, у якого з 1828 р. Шевченко виконував обов'язки козачка. (Енгельгардт)

2. Тепер це село має назву Шевченкове. Звідси походив батько Тараса. Після смерті матері, Катерини Бойко, у 1823 р. батько одружується вдруге і переїжджає у свою хату. Посмерті батька хлопчик наймите; козачує у пана Енгельгардта. Разом з паном у 1829 році залишає це село аж до 1843 р. (Керелівка)

3. В якому селі народився Кобзар? (Моринці)

4. В яке місто був призначений на службу Павло Енгельгардт? (Вільно)

1		Г					
2	е						
3				н			
4	і						
5				а			
6		л					
7		ь					
8		н					
9			i				
10					с		
11				т			
12			ь				

5. Через що пан не змушував Шевченка виконувати важку роботу? (**Малювання**)

6. Назвіть національність митця, до якого пан віддав Шевченка на навчання. (**Польща**)

7. В якій країні розпочалося повстання, через яке Шевченко не міг продовжити навчання? (**Польща**)

8. Яку назву сьогодні має місто, в яке переїхав Енгельгардт зі своїми кріпаками? (**Санкт-Петербург**)

9. Під час навчання у Василя Ширяєва юний Шевченко оформлював стіни і стелю Великого театру, виконував майлярські роботи в Александринському та ще в якому театрах? (**Михайлівський**)

10. Куди ходив змальовувати скульптури, нехтуючи відпочинком, Т.Шевченко? (**Літній сад**)

11. Яке почуття викликало у Тараса фарбування парканів? (**Спротив**)

12. Іван Сошенко, познайомившись з Шевченком у Літньому саду, вирішив допомогти хлопцеві стати... (**вільним**).

II. Активізація пізнавальної діяльності учнів.

— У виділеному вертикальному рядку кросворда прочитайте слово. Як воно пов'язане з творчістю Т. Шевченка?

Повідомлення теми та очікуваних результатів уроку.

Вступне слово вчителя.

Сьогодні на уроці ми перенесемось уявно в 1835 рік, коли в житті Тараса Шевченка настала подія, що внесла в його душу промінь надії на краще, і цілу гаму незнаних йому доти радощів, а разом із ними й нових, ще глибших, смутків — це викуп з неволі, арешт, каземат, заслання, а також розкриємо розуміння власної місії поета у вірші «Думи мої, думи мої ...»

2. Розповідь про Т.Г.

Шевченка з демонструванням ілюстративних матеріалів

Влітку 1835 року в житті Тараса настала подія, що внесла в його душу промінь надії на краще, і цілу гаму незнаних йому доти радощів, а разом із ними й нових, ще глибших, смутків і ще болісніших за давні переживань. Під час одного із звичайних своїх рисувальних «сеансів» у Літньому саду звернув він на себе увагу якогось незнаного пана, що поцікавився поглянути, як хлопець рисує. У розмові виявилося, що пан цей — мистець-малір Іван Сошенко, учень Академії й земляк Шевченка, родом із близького до Вільшаної Керилівки Богуслава, де Тарас, як ми знаємо, не раз бував. Сошенко якийсь час навіть жив у Вільшаній, де вчився у митця-маліра С. Превлоцького. Земляк зацікавився долею замурзаного майлярського челядника і, поглянувши досвідченим оком на його рисунки, одразу побачив, що хлопець має здібності рисувальника. На запрошення Сошенка Тарас почав його відвідувати по святах. Уперше він з'явився до земляка в засмальцюваному пістровому халаті, в сорочці і штанях з грубого полотна, забруднених фарбою, босий, розхристаний і без шапки. Тримався понуро й несміливо. Сошенко дуже захурився його нещасливою долею. Усе літо 1816 року Тарас був зайнятий працею в Великому Театрі, що його відновляв тоді знаний архітектор Кавос. Виконання майлярських і декораційних праць у театрі пощастило взяти Ширяєву. За вказівками Кавоса Тарас виконав рисунки-

проекти «для всіх орнаментів та арабесків», що мали озлобити пляфон Великого Театру. Розмалювання пляфона забрало, мабуть, Тарасові багато часу. До праці Шевченка приглядався механік театру Карташов, який щоранку частував молодого майстра чаєм. Ширяєв мав змогу переконатися в тому, які велики здібності має його учень і який він для нього цінний робітник, але, за своєю системою, він і далі тримав хлопця «в чорному тілі».

У святкові дні Шевченко й далі відвідував Сошенка в його студентській кімнаті — в підвальні на 4-й лінії Васильєвського Остррова Сошенко познайомився з Ширяєвим і поки що весь час ставався, як лише міг, поліпшити долю свого протеже. На проśбу Сошенка, малярський майстер згодився, щоб Тарас одвідував свого земляка-митця не лише у свята, але й у будні, коли праці немає. Сошенко діяльно зайнявся мистецькою освітою хлопця: давав йому й технічні вказівки, давав для копіювання естампи, загадував зрисовувати різні гіпсові зліпки та маски, а згодом і фігури. Бачачи, які великі успіхи робить у рисуванні його учень-знайда, Сошенко порадив йому спробувати робити портрети акварелю. Для численних спроб терпеливо служив Тарасові за модель земляк його і друг — козак Іван Нечипоренко, дворак того ж таки Енгельгардта. Якось Енгельгардт побачив у Нечипоренка роботу свого кріпацько-артиста, що йому, мабуть, дуже сподобалась, бо він почав загадувати йому списувати портрети із своїх улюблених коханок, за що часом і нагороджував його «рублем серебра — не більше», як оповів сам Шевченко у своїй короткій автобіографії.

«...У 1835 році Тарас почав відвідувати рисувальні кляси Товариства Заохочення Митців, і комітет цього товариства, «розглянувши рисунки стороннього учня Шевченка», ухвалив «мати його на увазі на майбутнє». Хоч Шевченко і не міг тих кляс відвідувати систематично, але, хоча б вряди-годи, діставав там вказівки й поради від фахівців-учителів, і це не могло не спричинитися до розвитку технічних засобів як рисувальника. Можна сміливо сказати, що зимою 1835 — 36 років він зробив такий крок уперед на полі мистецької науки, якого не роблять і протягом кількох років навіть дуже талановиті учні-митці.

...Буваючи в Сошенка, Тарас оповідав деякі епізоди з свого минулого і мало не «зазвіди кінчав свої оповідання наріканням на свою долю». Зажурившись його гіркою долею, Сошенко почав думати про те, як би визволити нещасливого хлопця з кріпацтва. Бувши добре знайомим з українським письменником Євгеном Гребінкою, Сошенко, спочатку порадившись із ним, як би помогти Тарасові, представив потім Гребінці і самого свого знайду. Прийнявши близько до серця Тарасову справу, Гребінка почав часто запрошувати його до себе ...

4. Виразне читання вірша «Думи мої, думи мої...»

5. Словникові роботи.

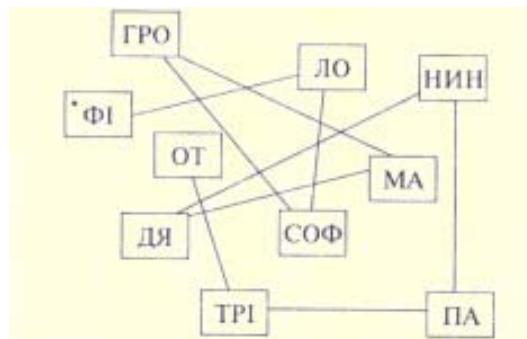
Нуджу (нудити світом) — страждаю, сумую;
мліло — боліло;
дотепні — талановиті;
не остило — не набридло;
ідіть попідтиню — жебракуйте.

6. Літературознавча довідка.

Цим віршем відкривався «Кобзар» 1840 р.

Він є своєрідною увертою: в ньому бринять провідні мотиви всієї збірки. Шевченко його написав у 1839 р. в Петербурзі. Думами Шевченко називає свої твори, в яких домінують елегійні роздуми про «козацьку волю», про долю бідного сироти, зневаженої паном дівчини, про становище батьківщини. З них постає образ могили, як символу похованої волі.

7. Евристична бесіда:

— Чи вдалими, на вашу думку, є порівняння Шевченкових поезій із думами? Поясніть своє твердження.

— Чому в поезії «Думи мої, думи мої...» відчувається нестерпна туга за Україною? Зачитуйте рядки, що підтверджують вашу думку.

— Куди і кому адресує поет свої твори?

— Якої реакції на свою творчість сподівається він у рідному краї?

— Визначте тему поезії, її мотиви, основну думку твору.

(Матеріал для вчителя. «Думи мої, думи мої...» — вірш, в якому Шевченко розмірковує про роль поета і поезії у житті суспільства, тому посилає свої «думи», «діток» в Україну, де вони матимуть шану і славу. Туга за Вкраїною, бажання бути почутим виявляється у формі написаного: нерівноскладові рядки, постійні епітети, метафори, звертання, риторичні запитання, зміна ритму).

8. Гра «Знайди слова».

Йдучи за з'єднаними лініями, визначте, ким виступає Т. Шевченко у вірші «Думи мої, думи мої...»

9. Рефлексія. Анкета:

Чи задоволений ти результатом своєї роботи?

Що ти дізнався нового на уроці?

Що тебе найбільше здивувало?

Які питання з'явилися в тебе у ході уроку?

IV. Підбиття підсумків.

V. Домашнє завдання.

Вивчіть біографію Т. Шевченка та фрагмент вірша «Думи мої, думи мої...» напам'ять. Навчіться аналізувати поезію за питаннями в підручнику.

Л.САКОВСЬКА, В.Юначківська ЗОШ

I-II ст.